

Väärsamme meie teravilja-seemnekasvatases

M. Pill

Väärsamme meie teravilja - seemnekasvatuses

M. Pill

Väärsamme meie teravilja-seemnekasvatuses.

M. Pill.

I.

Mõnda meie seemnekasvatuse korraldusest.

Kui enne maailmasõda meie põllumehed, tutvudes paremate teravilja-sortidega, hakkasid nõudma rohkemal arvul uute sortide seemet, siis kerkis varssi üles küsimus, kuidas nõudmist kõige otstarbekohasemalt lahendada. Esiti telliti välismaalt otse sordiarendajatelt enestelt originaal-seemet. Aga selle hind oli liiga kallis, ümmarguselt kolm korda kallim kui meie vastava teravilja turuhind. Tuldi otsusele, et kõige lihtsamalt laseb see küsimus end lahendada sel teel, et tellitakse sordiarendajatelt küll originaal-seeme, aga enne kui seda hariliku viljapõllu seemendamiseks kasutada, tuleb teda vähemalt 1—3 aastat paljundada ja siis seda originaal-seemne paljundust võib harilikuks seemneks müüa ja müüa palju odavamalt kui originaal-seemne hind. Et aga originaal-seemne paljundamine korrapäraselt sünniks, et sort mitte segatud ei saaks ja et seemnel külviväärtus kõrge tuleks, selleks võeti tarvitusele Saksamaa eeskujul seemnepõldude ülevaatatus, ehk uuema ajal nimetatud seemnepõldude tunnustamine, ja hääks tunnustatud põllul kasvanud ja muidu ka külviväärtuse poolest kõlbliku seemne plombitud kottides müügile saatmise viis.

Esimene, kes seda meil toimetas oli Eesti Põllumeeste Seltsi juures Tartus asuv Seemnevilja Toimkond. 1913. aasta veebruarikuul¹⁾ pööras ta selles asjas esmakordselt põllumeeste poole üleskutsega, milles palus põllumehi endid üles anda seemnekasvatajateks. Seesugune põllumehe majapidamine vaadati sellekohase komisjoni poolt üle. Komisjoni kuulusid: 1 — S. Toimkonna, 1 — lähema põllumeeste-seltsi seemnevilja toimkonna liige ja 1 instruktor. Kui selle komisjoni poolt põllumees ja ta majapidamine seemnekasvatajaks kohane leiti olevat, siis võeti ta seemnekasvatajate nimekirja. 1914. aastal oli Toimkonnal selles nimekirjas 39 põllumeest. Toimkonna poolt määrati kindlaks sordid, mida paljundada; igaüks võis valida neist paljundamiseks missugust sorti tahes. Toimkond tellis ka

1) Vt. Põllutööleht 1913, nr. 5.

originaal-seemne valmis. Suve jooksul vaadati seemnevilja-põld üle ja kui see nõudeid täitis, võeti ta seemnepõldude nimekirja. Pääle peksmist ja kuivatamist sorditi vili, kui endal polnud, siis kas lähemas sortimispunktis, ehk saadeti selleks Tartu sellekohasesse keskpunkti. Häa puhtuse ning idanevusega seeme pandi numbritud kottidesse, kus sees ja väljas tähis sordi nimetuse ja külviväärtuse andmetega.

Müük sündis Tartu Eesti Majanduse Ühisuse kaudu. Kasvatajale makseti sorditud seemnevilja puudast 60—70 kopikat üle selleaegse söödavilja turuhinna. Sel viisil paljundati näiteks 1914. aastal väikepõllumeeste juures umbes 3000 puuda kaera- ja odraseemet.

Seemnekasvataval tuli maksa: ühekordselt 5 rubla ja iga seemnepõllu vakamaa päält 30 kopikat. Seemnevilja Toimkonnal polnud ju millegi muuga kulusid katta. Toimkond sai iga kasvatatud ja müüdnud seemne puudalt ka väikese maksu.

Sellest on nüüd 16—17 aastat mööda. Maailmasõda halvas seda tööd. 1919. aastast pääle võttis Eesti Sordiparanduse Selts seemnepõldude tunnustamise oma ülesandeks. Seltsi põhikirja § 1 järele kuulub seemnekasvatuse edendamine ka nende tegurite hulka, mille abil tahab Selts kodumaa põllutöö viljakust tõsta

Senini on see seemnekasvatuse edendamise töö koondunud pääasjalikult seemnepõldude tunnustamise ja seemnevilja-näituse ümber.

Seemnepõldude tunnustamise ülesandeks on: 1)

1) seemnekasvatamise asjatundliku järelevalvamise kaudu ehtsa, sordipuhta ja haigustevaba seemne kasvatust edendada;

2) meie oludes paremate sortide levitamiseks kaasa aidata ja

3) ostjale tunnustatud ja plombitud seemne häduse kohta kindlust ja lähemaid teateid andes ja müüjale seemne häduse järele kõrgema, väärilise hinna saamist hõlbustades, ainult parema, kõrgeväärtuselise kontrollitud seemnega kauplemist edendada.

Seemnevilja-näituse ülesandeks on 2) seemneväärtuse, seemnekasvatuse ja sordiparandusetöö hindamise abil meil kasvatatava külvimaterjali külvi- ja sordiväärtuse poolest tõstmine, seemne- ning sordikasvatuse edendamine ja seemnetarvitajate tutvustamine seemne turuga.

Aastate jooksul on asja käik järgmiselt välja kujunenud:

1. Selts avaldab üleskutse, et need seemnekasvatajad, kes soovivad oma seemnepõlde tunnustada lasta, teatagu sellest Seltsile, taliviljade jaoks hiljemalt 1. juuniks ja suiviljade jaoks hiljemalt 15. juuniks.

2. Põldude ülevaatus sünnib niisugusel ajajärgul, millal kindlam otsusetegemine või malik, mis on teraviljadel mitte kaua aega enne koristamist. Ülevaatusel hinnatakse

sordi ehtsust ja tüübilisust kõrgemalt 20 punktiga	
sordi ja liigi puhtust	20 "
puhtust umbrohust	" 20 "
haigustest vabaolekut	" 20 "
arenemise ühtlust	" 10 "
loodetavat saaki	" 5 "
ruume ja masinaid	" 5 "

1) Nagu leida „Seemnepõldude tunnustamise põhimäärused“. E. Sordip. Seltsi teated nr. 8. Tartus, 1926.

2) Vt. „Seemnevilja näituse eeskava ja hindamise juhtnöörid“. Tallinnas, 1922.

Kui kõik andmed kõige paremad, siis saame kogusummas 100 punkti. Seemnepõld loetakse tunnustatuks, kui kõiki nimetatud omadusi üksikult vähemalt poole temale vastava kõrgemate punktide arvuga on hinnatud. Kui juba üks omadus saab alla poole temale vastavast kõrgemast punktide arvust, siis seesugust põldu ei tunnustata, olgu teistel omadustel punktid kuitahte häd.

3. Tunnustatud põllult koristatud, kuivatatud, puhastatud ja sorditud saagi tagavarast saadetakse keskmine proov Eesti Sordiparanduse Seltsile — iga teravilja sordist 10 kg. Seltsi esindajad võtavad, vastavat akti-kokku seades, igast proovist kaks vähemat keskmist proovi, millest üks saadetakse meie Riigi Seemnekontrolljaamale, kus määratakse seemne puhtus, idanevus, 1000-tera-kaal ja Hollandi kaal; teine proov hoitakse kindlas kohas alles järgmise kevadeni, kus siis külitakse Jõgeva sordikontroll-aeda väikesele lapile, et sügisel küpsedes määrata tema sordi-ehsus ja -puhtus. Neist kahest vähemast proovist üle jäänud osa järele hindab seemnevilja-näituse auhinnamõistjate komisjon seemne värvi, ühtlust, lõhna ja annab neile omadustele ka vastavad hindamise punktid. Samuti antakse vastavate, ennemalt juba kokkuseatud tabelite järele Riigi Seemnekontroll-jaamalt puhtuse ja idanevuse protsentide ning 1000-tera-kaalu andmetele vastavad hindamise punktid ja auhinnamõistjate komisjon määrab, arvates kokku iga seemne proovi kohta eraldi tema omaduste hindamisel antud punktid ja ühe vilja liigi üksikute proovide punktide summast üksteisega võrreldes antakse suuremate kogupunktide arvuga proovidele suurem või vähem auhind. Kõige kõrgem punktide kogusumma võib olla 40, mis koosneb kõrgematest punktist: idanevusele — 15 puhtusele — 10, 1000-tera-kaalule — 5, värvile — 5, ühtlusele — 5. Peaks olema kopitanud või muud mitteiseloomulist lõhna ja peksuvigu, siis hinnatakse ka neid omadusi kummagiti 5 punktiga, aga need on halvad punktid, mis teistele, eelmistele juure ei lisata, vaid maha arvatakse.

Harva juhtub õige üksikuid proove, mille omaduste hindamise kogupunktide summa 40 välja annavad. Aastate kasvutingimuste järele tõusevad või langevad need summad ja auhinnamõistjatel tuleb aastate jooksul kõrgemaid ja vastavalt ka madalamaid auhindu määrata suurema või vähema hindamise punktide kogusummadega proovidele. Nii näiteks on rukki proovile kuuendal näitusel antud II auhind, kui punktide kogusumma 29—31 olnud, aga seitsmendal näitusel sama auhind 24—26 punktide kogusummaga proovidele. Viimati nimetatud näitusel esines 1928. a. saak ja ilmastik ei võimaldanud saada paremate kogupunktide summaga rukki seemet.

4. Kõik analüüside andmed ja auhindajate poolt antud punktid ning auhinnad avaldatakse ühes seemne omaniku nime, seemnepõllu pindala, hektaari saagi ja müügile määratud tagavara hulga andmetega seemnevilja-näituse nimekirjas. Proovid pannakse välja näitusel ja nimekirja ning proovi järele võib näitusel käija tutvuda parema seemnega ja viimasel ajal on võimalik proovile vastavat seemet ka näituselt osta ja koju kaasa võtta, sest seemnekasvatajatel on näitusel esindajad, kes nende seemet müüvad ja seemnetagavara vagun on viimastel rändavatel seemnevilja-näitustel kaasas liikunud.

Müügilolevast seemnetagavarast näitusel võetakse kontroll-proove, et vaadata kas müügisesele vastab sellele proovile, mille järele auhind antud ja mis ka näitusel väljas (viimane võib küll segatud saada näitusel käijate poolt, aga algproovi andmed on leida nimekirjast). Kontroll-proovi andmed peavad algproovi andmetega kokku minema, sest algprooviga saadetud kaaslehel kinnitab seemneomanik oma allkirjaga, et proov tagavarale vastab. Ei vasta nad mitte, siis antakse sellest seemnevilja-näituse juhtnõude § 10 märkuse põhjal avalikult teada.

Samuti avaldatakse sordikontrollkomisjoni poolt andmed sordikontroll-aeda külitud proovist kasvanud taimede sordi-ehsuse ja -puhtuse kohta. Seemneproovi järele pole paljudel sortidel sordiehtsust ja sordipuhtust mitte võimalik tunda. Viimane nende omaduste hindamine sündis aga möödunud suvel seemnepõllu ülevaatuse või seemnepõllu tunnustamise korral. Sellest kuni seemnevilja-näituseni on hulk aega ja tunnustatud põllul kasvanud seemnevilja käib läbi peksumasinast, kuivatisest, puhastajatest ja sortijatest, sagedasti ühest salvest või kotist teise jne., millisel teel teda varitsevad alati kas teist liiki või sama liigi teise sordi

terad ja kui ei olda ettevaatlik ja hoolas, võidakse rikkuda sordipuhitus ja tuleb ette kus sordiehtsus võib hädaohtu sattuda, s. o. seemnele võidakse anda koguni teise sordi nimi. Sordikontrolli ülesanne on seda järele kontrollida.

Et ära hoida sortimisel ja muude tööde juures segiminekut ja lahus sortide vahetumist, selleks on seemnepõldude tunnustamise põhimäärustes ette nähtud seemnekottide plombise kord, aga tegelikult on seda vist ainult üks kord kasutatud, kas Seltsi tööjõudude puudusel, või seemnekasvatajate ning seemneostjate mittesoovil — tegevat seemne kalliks.

Seesugune on Seltsi seemnekasvatamise edendamise tegelik käik. Muidugi ei pruugi kõik seemnekasvatajad esineda seemnevilja-näitustel, sest seemnepõldude tunnustamise põhimäärused ei nõuagi seda, vaid seemnekasvataja võib saata Seltsile tunnustatud seemnepõllult päritoleva, sorditud seemnetagavarast keskmise proovi puhtuse, idanevuse ja muude omaduste määramiseks, kui need vastavad meie seemnemüügi määrustele. Senini on müüdüd lahtiselt, oleks võidud ka plombida lasta.

Tarvitaja seisukohalt vaadates on seemnevilja-näituselt ostmine aga kasulik, sest siin on olemas väljavalik ja võib meil olevate paremate seemnevilja partiide hulgast valida kõige parem (halvemat näitusele ei lastagi) ja hinnad on olnud ka õige tagasihoidlikud, võrreldes samaväärtuselise seemne turuhinnaga. Müüjateks on kasvatajad ise. Nüüd on E. Sordiparanduse Selts hulk aastaid sel alal tegutsenud ja praegu on käsil kaheksas seemnevilja-näitus, mis hindab ja müügile saadab 1929. aastal tunnustatud seemnepõldudel kasvanud seemet. Aastate jooksul on Seltsi töö sel alal järjest kasvanud, sest seemnevilja kasvatajateks on hakanud viimastel aastatel riigimõisad ja hulk endiseid mõisnikke, kellel maad. 1929. a. suvel oli tunnustamisel 750 hektaari ümber teravilja-seemnepõlde üksinda. Muidugi paljud neist ei olnud tunnustuseväärilised ja praagiti välja, tunnustati siiski palju. Enam kui kümneaastane tegevus on tegelastele palju kogemusi andnud — oleme teinud palju edusamme. Käesolevate ridade ülesanne pole aga edusammest rääkida, vaid väärsammest meie teravilja-seemnekasvatases. Neid on tarvis selgitada, siis on edu veel kiirem ja kindlam.

Enne aga kui väärsammude juure asuda, avaldaksin mõningad sooviavaldused korralduse suhtes, mis minu arvates asja edule kasulikud oleksid.

1. Tuleks avaldada nende sortide nimekiri, mida seniste sortide võrdluskatsete andmete ja kogemuste järele meil kasvatamiseks soovitavateks peetakse, et seemnekasvatajad teaksid nende hulgast paljundamiseks valida seesugust, mis tema kasvutingimustele kõige kohasem ja mille seemne järele ka nõudmine on. Ei loeta meil katsete andmete ehk isegi paljude kogemuste põhjal üht sorti meil kasvatamiseks mitte kohaseks, siis ei maksa ka tema seemet asjata paljundada. Võiks vastu vaielda selles mõttes, et seemnekasvatajad, lugedes meie sellekohast, viimasel ajal kaunis rohket kirjandust, säält isegi leiavad, mida kasvatada maksab. Alati ja iga sordi kohta pole lugu nii. Võib-olla, et katse pole veel lõppenud ja katsete andmed mõnede sortide kohta on veel avaldamata, aga katsete korraldajatel on mõnede sortide kohta võetud juba kindel eitäv seisukoht, — need asjatundjad võiksid kõige paremini nimekirja kokku seadida. Ka seemnepõldude tunnustamise põhimääruste päätükk 5. punkt d lubab tunnustada ainult neid

sorte, mis meie kliimaoludele vastavad ja kõrgeväärtuselised on. Praegu on aga lugu nii, et mõned seemnekasvatajad paljundavad sorte, mida meil ei soovitata. Nii on hra Hunnius Habajas tellinud Juli nimelist 4-tah. odra-seemet ja paljundas läinud aastal seda. Katsete andmed ei soovita aga seda sorti mitte. Sama lugu on ka Birgitta tali-nisuga, mida Arkna põllu-töökool paljundab ja mille seemnepõld isegi tunnustatud.

2. Oleks soovitav, et seemnekasvatajad, kes tuleval suvel seemet tahavad kasvatada, aegsamini Seltsile sellest teataksid, et ülesandmise aeg oleks mitte siis, kui seeme juba külitud, vaid varakult talvel, et Seltsi esindajatel võimalus oleks nõu anda seemnekasvatajale sordi valiku ja selle sordi kõige parema seemne saamiseks. Ka oleks see kasulik seemnepõldude tunnustamise reisikava kokku seadmisel, et ei tuleks ühte nurka kahte korda sõita — saaks odavamini läbi.

3. Seemnepõldude tunnustamisel tuleks, nagu seda ka juhtnöörid ette näevad, võraste liikide, võraste sortide ja tüüpide ning haiguste esinemist igal pool ühtlaselt märkida, kas nende esinemine 100 sammu pääl või teisiti, ja kui kõik põllud üle vaadatud (või kui võimalik, juba enne) ära määrata missuguse taimede arvuga võrastest liikidest, sortidest ja tüüpidest ning haiguste esinemisega põlde üldse tunnustada võib. Senine kord, iseäranis siis, kui mitmesuguse koosseisuga komisjonid tunnustamisreise teevad, ei anna küllalt võrreldavaid andmeid. Raske leida kõige paremat paremate hulgast.

4. Seemnevilja-näituste auhindamisel tuleks ka seemnepõldude tunnustamise andmeid arvesse võtta, nagu seda viimasel, seitsmendal näitusel osalt ka tehtud. Et paljudel sortidel nende sordipuhtust, isegi sordiehtsust ainult terve taimena nähes määrata võib ja sordi-ehtsuse ning -puhtuse määramise andmed leiduvad seemnepõldude tunnustamise protokollides, siis peaksime viimastega rohkem arvestama. Võiks ehk teatav osa seemnepõldude tunnustamisel antud põllu hindamise punkttest kuidagi liita ka näitusel seemneproovide hindamise punktidega või mõni protsent neist.

Seemnevilja-näituse auhindamisel tuleks ka arvestada seemne tagavaraga. Seemnevilja-näitustel on olnud, kuigi see teravilja kohta ei käi, juhtumeid, kus mõni kasvataja esineb hulga proovidega, mille tagavarad mõnel nii väikesed, et vaevalt näitusele saatmiseks jätkuvad. Selle sooviavaldusega ei mõtle ma näituselt vähemate kasvatajate kõrvaldamist, vaid näeksin, et vähema maa-alaga kasvatajad erineksid ainult mõnede liikide seemnekasvatamisele, siis jätkuks neile seemet ka turule saatmiseks.

5. Et sordikontrolli-andmed ühel aastal ja aastate jooksul võrreldavad oleksid äride ja sortide vahel, tuleks proovidel sordiehtsust, tüübilisust ja sordipuhtust hinnata, kas 5-, 10- või 100-ballilise kava järele.

6. Tuleks läbi viia, et meie üldistel põllumajanduslikel näitustel, mis harilikult sügisel peetakse, kus suurem osa samal aastal kasvanud seemet veel esineda ei saa, seemnevilja-osakonnas auhindamine süniks seemnepõldude tunnustamise andmete põhjal.

Kui need andmed hääd, siis võib ka kõrge-külviväärtusega, sordipuhast seemet põllult loota. E. Sordiparanduse Seltsi komisjon, mis meie parematest asjatundjatest koosneb, hindab vist pea kõikide meie seemnekasvatajate põlde ja põllumajanduseliste näituste korraldajad võiksid Seltsilt saada kasutamiseks andmeid, võttes osa ka seemnepõldude tunnustamise kulude katmisest, mis E. Sordip. Seltsil üksinda rasked kanda. Tartu, Tallinna ja osalt ka mõnel muul põllumajanduslikul näitusel on juba nõnda hää eduga talitatud.

II.

Väärsamme teravilja-seemnekasvatuses sordipuhtuse suhtes.

Pääle kõrge külviväärtuse, raske, toidurikka tera ja haigustest vabaoleku on seemneviljal sordipuhtus tähtsam omadus. Sordipuhtus aga oleneb algseemnest, mida seemnekasvataja paljundamiseks ostab, põllust, kus ta seda seemet kasvatab, kasvuajal hoolitsemisest ja hoolest, mis kokkupaneku, peksu, kuivatamise, puhastamise, sortimise ja ladus ühest kohast teise paigutamisel segimineku ärahoidmisel tarvilik.

Järgnevad read puudutavad neid eksimusi, vääratusi, mis sordipuhta seemne saamise võimaluste vastu eksitud, mida võisin tähele panna 1929. a. suvel, mil võimalus oli kauemat aega seemnepõldude tunnustamise ringreist osa võtta.

Algame pääle väärsammega selles järjekorras, nagu juba tähendatud tegurid, millest sordipuhtus oleneb.

Algseeme. Kohti, või asutisi, kus väärsamme tähele panin toon täie nime all, mitte selleks, et neid häbiposti panna, vaid et asi kiiremini paraneks.

Et algseemne sordipuhtusest paljundusel oleva seemne saagi sordipuhatus palju, kuigi mitte täiesti, oleneb, on selge. Algseeme peab täiesti sordija ka liigipuhast olema, siis võime teiste ettevaatuse abinõude tarvitamise juures palju kergemini, palju kergema vaeva ja kuluga oma eesmärgile — sordipuhta seemnevilja saagini jõuda.

Tõenduseks, et mitte pahatahtlikkus, vaid häasoovlikkus, asja edu, nende väärsammude avalikkuse ette toomist juhib, algan pääle väärsammuga, mis juhtunud mulle kõige ligemal olevas asutises, tähendab puudutab kirjutajat ennast.

1928. a. kevadel andis Jõgeva Sordikasvanduse teravilja-osakond ühe pool lipukaera (0269) liini, mis nüüd Jõgeva roostekindlama kaera nime all müügile läheb, esmakordselt Eesti Seemnevilja Ühisusele paljundada. Kuigi osakonna selle kaera paljunduspõld võõrastest liikidest ja sortidest piinlikult mitu korda kasvuajal puhastati, leidus siiski peksetud seemne hulgas üksikuid odrateri ja kui vili kasvas, tulid siin ja säääl lipukaera sees mõned odra- ja pööriskaera-taimed nähtavale. Kuna katsed peksetakse väikeste peksumasinatega, mida kerge puhastada, tuli aga osakonnal oma 0269 kaera paljundus 1927. a. peksta suure peksumasinaga. Vist pole seda suurt peksumasinat

suudetud või osatud küllalt puhtaks teha ja mõned sääl sees olevad võõrad terad olid sattunud meie kaera 0269 hulka. Et viga parandada, käisid osakonna töölised 1928. a. suvel kasvuajal kolm korda Eesti Seemnevilja Ühisuse paljunduspõllu läbi ja korjasid välja kõik võõrad odra- ja pööriskaera-aimed, mida ette tuli umbes 40—50 ruutmeetri kohta üks. Väljakorjamine oli hõlbus sellepärast, et oder ja pööriskaer varem pää või pöörise löid kui natuke hilisem 0269 kaer. Seemnepõld sai täiesti puhtaks, kuigi see töö l.-vakamaa kohta umbes ühe puuda kaera hinna maksis. Ka Jõgeva Sordikasvanduse Kehra filiaali poolt riigimõisatele paljundusele antavate oma kaerasortide algseemne hulgas leidub üksikuid võõraid teri. Nii on sääl hulgas mõni mustkaer, mida meie riigimõisates ei kasvatata, aga viimaste paljunduspõllul leidub Kehra kaerasortide hulgas Arusaadav, et siin peab algseemne liigi- ja sordipuhtuse eest rohkem hoolitsema, mida tagajärjekalt hõlbus läbi viia ruttu, sest et seda algseemet Kehra filiaali poolt iga aasta uuendatult antakse.

Ka välismaalt, isegi sääsete paremate seemnekasvatajate käest ei saa alati kõige sordipuhtamat algseemet.

Mäletan, Eesti Seemnevilja Ühisuse esimene tellimine välismaalt oma tegevuse alul oli Svalöfi talinisu Bore, Thule ja Päikese originaal-seeme. Ükski neist sortidest polnud sordipuhast, ühel oli rohkem kui teisel võõraid hulgas, nagu seda tähele panime 1920. aastal Jõgeval, kuhu eelmisel aastal riigimõisa valitseja nad maha olid külinud ja säält hulgast palju eliittaimi valisime, sest need sordid olid õige tüübirikkad. Et need sordid mitte-puhastad olid, seda võisid ka kõik teised kasvatajad tähele panna. Praegugi kasvatatakse Vana-Antsla riigimõisas segasordilist „Thule“ nisu, mis on 1924. a. toodud Arukülalt, kuhu olid külitatud sordid Svalöfi seemnest. 1929. aastal on hra Hunnius Habaja mõisa saanud Svalöfist originaal Rubiin-nisu, kus hulgas kasvas ka ohtelise pääga nisu ja 2-tahulise odra taimi. Härri Hunniuse seletuse järele ei olevat selle algseemne idanevus vastanud ülesantule, mida tõendas ka harvaks jäänud nisupõld.

Ka hra Harpe Äntu mõisas oli saanud 1929. a. kevadel Svalöfist Kuldodra seemet, kus hulgas kaeru, ja Saksamaalt Kuldtera (Goldkorn) kaera, kus sees ka otri, kuigi vähe.

Ühe välismaa suurema seemnekasvatuse ja sordiarenduse asutise esindaja olevat korra, kui meie seemnekasvataja temalt saanud mittepuhast algseemnest kasvanud põllule tähelepanu juhtinud, öelnud, kes jõuab maksa hinda täitsa puhta seemne eest, mõteldes seega, et puhast seemet võib küll kasvatada, aga see töö on kulukas — seeme läheb kalliks.

Missuguseid tagajärgi võib mitte-eht või mitte-puhta algseemne külvanine tuua, selleks paar näidet, mis 1929. aastal selgitatud.

Nimetatud aasta suvel Alatskivi riigimõisas seemnepõlde tunnustades näis suinisu Rubiini seemnepõld sordipuhtuse poolest kahtlane olevat. Pääd ei olnud ühtlast tüüpi. Polnud üsna õige aeg ka veel tunnustamiseks, sest pääd polnud päris välja kujunenud. Et hulgas oli kaeru ja otri, mida lubati välja korjata lasta, siis lepiti kokku, et komisjon hiljem uuesti tunnustama

sõidab. Ennemalt oli see seemnepõld ka Rubiiniks tunnustatud ja algseeme Alatskivile saadetud Kuusiku riigimõisast, kuhu ta viidud Aruküla riigimõisast pääle viimase jagamist. Nagu Kuusiku mõisa aidaraamatutest selgus, on 1926. aastal Kuusikult saadud Aruküla m. nisusortide seemned edasi saadetud Kastre riigimõisa — Tammisto sort, Alatskivile — Kitchener, Viljandi rgm. — Marquis ja Kuusikule olevat jäänud Rubiin.

Kunas ja kelle poolt (kas mitte saatekirjas?) Kitchener Rubiiniks ristiti ja kus Kitcheneri teiste sortidega segati, sest tal on hulgas ka teisi, jäi selgusetuks, aga Rubiini nimi võeti Alatskivi nisul ära — ta jäi tunnustamata.

See näide tõendab kõige selgemini milline tähtsus on algseemne päritolu dokumentaalsel tõendusel ja järjekindlal tunnustamisel originaal-seemnest pääle.

Selle nisu seemne edasimüümisel ei saanud ostjad, kes nisu mitte seemneks vaid oma jaoks või veskitele müügi jaoks kasvasid, aineliselt mingit kahju, sest kuigi see nisu polnud Rubiin ega ka puhas Kitchener, need sordid on ühepikkuse kasvuaajaga ja Kitchener on meie katsete järele olnud saagirikkam kui Rubiin. Aga kui ostja tahtis saada Rubiini ja seda ei saanud, siis on temaga igatahes mitte õieti talitatud.

Siin teine lugu, mis lõppes kurvemalt, kuigi sel lool seemnepõldude tunnustamisega tegemist polnud, vaid hargnema hakkas 1929. a. sordikontrollpõllult Jõgeval, kuhu pääle seemnevilja-näituselt võetud proovide külitakse ka teisi proove, mis Eesti Sordiparanduse Seltsi esindaja poolt võetakse Eesti Seemnevilja Ühisuse kauplustest ja Riigi Seemnekontrolljaama esindajate poolt nimetatud Ühisuse ja teistelt seemnetega kauplejatelt äridelt — sordiehtsuse ja sordipuhtuse määramiseks. 1929. a. sordikontrollpõllul selgus, et üks suinisu sort pole sordipuhas. Sordikontrolli-nimekirjast järele vaadates pidi see olema Rubiin-nisu ja proov võetud Eesti Seemnevilja Ühisuse Tartu osakonnast. Juba eelmistel aastatel polnud Rubiin-nisuga lood Tartu osakonnas korras. Kusagil pidi põhjus peituma. Näib, et käes ta ongi. Selle nisuproovi päritolu käiku jälgides selgus järgmist.

1928. aasta saagist on juba ammust saadik meil kui Saksamaa von Lochovi Petkusi rukki ja Lochovi kollase kaera von Lochovi enese poolt valitud paljundaja hra Minding Rasinalt toonud Eesti Seemnevilja Ühisuse Tartu osakonna keskpuhastuspunkti 300 puuda suinisu Rubiini seemet puhastamiseks, lubaga, et osakond võib seda puhastatud Rubiin-nisu seemet ka müüa. Et Rubiin-nisu seemet ka paljudelt teistelt kasvatajatelt, kellelt teada, et nad seda sorti Ühisuselt enamalt kasvatamiseks ostanud ja et saada suuremat, ühtlast partiid, mida ruumi kokkuhoiu mõttes ka parem paigutada, segati kõik need vähemad partiid kokku ja terve see partii on ära müüdnud. Kui kevadepoole hra Minding Rasinast toodud seemnest 30 puuda oma külvi jaoks tagasi on tahtnud, siis pole osakonnal enam seda anda olnud ja hra Mindingule on antud Rubiini seemet seekord ladusolevast teisest partiist. Suvel on hra Minding E. S. Ü. Tartu osakonna juhatajalt küsinud, mis Rubiin-nisu seemne ta kevadel saanud? Ennemalt on ta Rubiin olnud ohtega, aga kevadel saadud seemnest on kasvanud ohtetu Rubiin. Tuli välja, et

hra Minding kasvatas ja müüs eelmistel aastatel „Rubiini“ nime all suinisu, mis polnud see sort, mida Svolöfi sordiarendusjaam Rubiini nime all müügile lasknud. Selle eba-Rubiini algseemne olevat ta ostnud ka E. S. Ü. Tartu osakonnaat. Ja tõesti on hra Mindingule 1926. aasta 28. mail Tartu osakonnast müüdüd order nr. 856 järele 10 puuda suinisu harilik (kohalik) partii nr. 39. Kuidas või missuguse eksituse läbi hra Minding osakonnast saadud nisu Rubiiniks luges on mul teadmata. Aga selle eksituse tagajärjede all on E. S. Ü. Tartu osakond ja tema ärisõbrad kannatanud. Nimelt seega, et hra Mindingult kui usaldusevääriiselt ja osakonna juhatajale ammu tuntud seemnekasvatajalt on aastate jooksul ostetud Rubiin-nisu, mis polnud seda mitte ja see seeme on ka Rubiin-nisu nime all ärisõpradele edasi müüdüd, viimasel 1929. aastal segatult õige Rubiiniga.

Mida see lugu õpetab. Igatahes ka muu seas seda, et **igal seemneäriil peavad olema omad seemnepaljundajad, kellele ta annab omalt poolt seemne paljundamiseks ja kelle paljundusetööd ta kontrollib, ehk seemneärid ostku edasimüümiseks ainult neilt seemnekasvatajatelt, kelle seemnepõllud tunnustatud, seemnekotid plombitud, ja seda, et seemnekasvataja peab kasvatatavat viljasorti enam-vähem tundma.**

Kuna siin algseemet kui kasvatatava seemne sordipuhtuse tegurist jutt, siis oleks siin paras paik algseemnest kasvatatava seemne „tervishoiulisest“ seisukohast jutu tegemiseks.

Toon siin ainult ühe näite. Sellest on mõni aasta tagasi, kui Eesti Seemnevilja Ühisuse Sandla seemnekasvanduses E. Sordip. Seltsi komisjon seemnepõlde tunnustamas oli. Seekord oli säääl väga ilus talinisu Birgitta põld. Oli kõik hääl, aga ainuke viga, mida harjumata silm esiti tähelegi ei pannud, et nisutaimed kannatasid rängasti, vähemalt 25% neist, nõgipää haiguse all. Põld jäi muidugi tunnustamata ja küsitav kuidas seesuguse põllu saaki ka toiduviljana saadi realiseerida. Sellest saadik on Eesti Seemnevilja Ühisuses maksma pandud korraldus, et kõik külviseme oma seemnekasvandustes peab enne külvi peitsitama. Ja kus see jääb mõnel põhjusel tegemata ehk tehakse puudulikult ega siis tagajärjed ikka hääd pole, nagu seda 1929. a. ringreisil näha võis. Siin võiks ütelda: elu õpetab, kuigi kooliraha küllalt kallis.

Teine tähtsam tegur seemnekasvatamisel sordipuhta seemne saamiseks on põllu valik.

Esiteks tuleb risttolmlejate taimede (kuhu teraviljade hulgas kuulub rukis) juures kavatsetava seemnepõllu kaugust teistest, samat liiki viljapõldest silmas pidada. Meie tunnustamise määruused nõuavad, et rukkipõld peab teist sorti rukkipõllust vähemalt 500 meetrit kaugel olema. Tegelikult on seda raske läbi viia, sest meie majapidamiste maa-alad on selleks väikesed ja naabripõld tuleb lähemale kui lubatud. Üle saadakse sest sel teel, et ka naabril soovitatakse samat sorti rukit kasvatada, andes või vahetades temale selleks kergematel tingimistel seemet.

1929. a. ringreisil tulid kauguse abil mitte-küllaldaselt eraldamises väärsumme ette mõnes riigimõisas (nagu Moisekatsi ja Sõmmerpalu), kus

kasvatati kaht rukkisorti — Sangastet ja Jaanirikist. Need olid mõnel pool päris kõrvuti. Neid põlde, vähemalt 500 meetri pikkuseid põlluosaid, praeguste määruste järele ei tunnustatud, kuigi seletati, et nende sortide tolmlemine ühel ajal ei sünni. Ka E. S. Ü. Luunja seemnekasvanduses ulatus üks Sangaste rukki põlluots ligemale (vahe ainult 300 m) naabri rukkipõllule kui määrused lubavad, sellepärast lõigati ka see kuni tarvilise kauguseni toiduviljaks.

Põllu valikul tuleb arvesse võtta ka eelvilja. Ei või suiteravilja suiteravilja järele ega talivilja talivilja järele küllida, sest üksikud päänõud või terad varisevad ikka põllule ja elades ületalve, hakkavad sääli külitada seemnevilja sees umbrohuna kasvama. Et seeme, isegi 1928. a. ilmastiku käes valminud kaeraseeme, mulla sees üle talve elada võib, selgus tänava Jõgeval. 1928. aastal lamandunud kaera lõikuse juures varises teri maha. Kaera kõrremaa kooriti sügisel. Mõned kaeraterad idanesid juba sügisel, teised kevadel, kolmandad, saades sõnnikuga kevadel sisse küntud, hakkasid sügisel, korduskünniga uuesti väljatoodult, sinna põllule külitada talinisu sees kasvama ja sooja sügise tõttu kasvasid nisutaimedest palju kõrgemaks. Selgesti olid põllul näha eelmise aasta kaerahaki asukohad, kus teri rohkem varisenud. Muidugi pole kaer talinisu sordi segamise mõttes kahjulik.

Rohkesti on patustatud põllu valiku juures seega, et eelvilja pole arvesse võetud. Kaer on järgnenud, nagu meil küll harilikult kasvatatakse, ka seemnevilja kasvatamisel odrale. Nii oli 1929. a. kevadel Vana-Antsla riigimõisas osa Kehra Varast kaera külitada põllule, kus eelviljaks juurvili, osa põllule, kus eelviljaks oder. Viimasel põlluosal on rohkesti otra sees olnud. Odra päid või teri varises muidugi ja järgneva puhtasordilise kaera sees rohkendasid võõrasliikide hulka. Samal aastal oli Kehtna riigimõisas Kehra Tangukaer külitada põllule, kus eelviljaks oder. Tangukaera sees oli palju otra — põld jäi tunnustamata. Kartul, juurvili, talivili, hein on kohasemad eelviljad suiteraviljade seemnepõldudele. Isegi kartuli ja juurvilja pääle ei või alati julge olla, sest sagedasti kasvab kartuli-vagudel, sattudes sinna sõnnikuga või jäädes eelviljast, kaer, mis, kui ära ei kitkuta, omad seemned jätab mulda, kus rikub järgneva aasta seemnepõllu. Mõned kasvatajad on katsunud vastava eelviljaga põllu puudumisel, sama sordi külvamisega eelmise aasta põllule seda küsimust lahendada, aga see on ajutine abinõu ja mitte soovitatav.

Kasvuajal õieti hoolitsemisega saab nii mõndagi vähemat viga sordipuhtuse poolest seemnepõllul parandada. Nagu juba tähendasin, puhastas Jõgeva Sordikasvandus oma lipukaera seemnepõllult võõrastaimede hoolika kõrvaldamise teel. Samuti puhastati pööriskaerast Jõgeval dr. Eisenschmidt lipukaer, mille omandas hra A. Ehrlich Pruunal. E. S. Ü. Luunja seemnekasvanduse juhataja hra Hain on oma nõnda nimetatud „liinikultuuri“ poolest tuttavaks saanud ja järeletegijaid leidnud (näit. Alatskivi rgm. oma Rubiin-Kitchener suinisu puhastades). Hra Hain külvab selle vilja, mida ta puhastada kavatseb ridadesse nii, et kahe või nelja rea järele jätab mõne rea külimata, missugust vahet mööda põllu puhastajal ilma viljale kahju teemata hää liikuda. Külv on muidu ka harvem. Ta on sel teel saavutanud

haid tagajärgi, iseäranis Sangaste nimelise talinisu juures. Sangaste nisu kohta on seemnepõldude tunnustamise komisjon Luunjas järgmise märkuse teinud: „eriline kohapäälne valik, ühtlasem kui Sangaste.“ Oleks soovitav, et kõik seemnekasvatajad vähemalt selle osa oma seemnepõllust, millest edaspidiseks külviks seeme võetakse, niisuguse „liinikultuuri“ abil puhastaks. Sort seisaks kaua puhtam, ei oleks tarvis 3—4 aasta tagant originaal-seemet muretseda, nagu tunnustusmäärused nõuavad. Et teraviljaseemnel sordipuhtus sagedasti ja kõige kergemini peksmise, kuivatamise, puhastamise, sortimise ja ühest kohast teise paigutamise juures rikutud saab, see on selge. Sellest ja muust olen kirjutanud väikeses raamatukeses „Seemnekasvataja aabits“, mida aga tema nime pärast muretseda ei tihatavat.

Mis aga seemnega nimetatud tööde juures ja ladudes juhtuda võib sellest paar hiljuti sündinud lugu.

Kui Kastre riigimõis likvideeriti, siis toodi sääl kasvatatud seemneviili Tähkvere riigimõisa. Riigimõisate seemneviili oli müügil 1929. a. märtsikuul peetava seemnevilja-näituse seemnekauba osakonnas. Sääl hulgas dr. Eisenschmidti lipukaer Kastre ja Tähkvere riigimõisatest ning Kuldvihma-kaer Kastrest-Eesti Seemnevilja Ühisus ostis edasimüümiseks seda seemet ja saatis osa oma Viljandi osakonda müümiseks. Viljandi osakond olevat (osakonna juhataja kirja järele 25. okt. 1929. a.) saanud dr. Eisenschmidti lipukaera, millest osa Kastres, osa Tähkveres kasvatatud. Etiketid on mõlematel partiidel tarviliste andmetega olnud koti sees ja väljas. Kotid on olnud plombimata. Viljandi osakond on saanud ka sel korral Kuldvihma, mis pärit Kastrest. Viljandi linna mõisa Viiratsi on ostanud osakonnalt dr. Eisenschmidti lipukaera seemet, aga kasvanud olevat ilus Kuldvihm. Samuti ka mitmel teisel Eisenschmidti kaera ostjal. Kus sortide vahetus sündis, kas Kastres või Tähkveres — ei tea.

Veel teine lugu. Hra Hunnius Habajas on arendanud talinisu sordi, millele andis nime Ümarik, see nimi vist seepärast, et katsenõunik hra Ümarik on soovitanud seesugust arendusetööd teha. 25 puuda Ümarik-nisu seemet on salves olnud, sinna on töölised mõnesuguse arusaamatuse pärast rukki pääle valanud; õnneks on osa mujal olnud, aga kahju siiski suur. Seesuguseid ja sellelaadilisi juhtumeid võib tulla ja tulebki sagedasti ette. Ja selle järelduseks on, et seemnekasvataja oma ehk tubli asemiku silm peab iga töö juures olema ja hoolega seda jälgima.

III.

Seemnevilja-näitus kui parema seemne hindaja ja levitaja.

Kui seemnepõld tunnustatud, tähendab kui kõik tunnustamisel hindamise alla käivad omadused vähemalt poole selle omaduse hindamise kõrgemast punktide arvust on saanud, siis pääseb seesugusel põllul kasvanud seemneviili, kui tal ka seemnehindamise andmed ja tagavarad vastuvõetavad, seemne-

Tab. 1. Kuuendalt seemnevilja-näituselt võetud kontroll-proovide andmed.

Vilja liigi ja sordi nimetus	Väljapanija nimi ja elukoht	Proov	Puhustus		Idanevus		1000-tera-kaal		Värvi, ühtl. ja lõhna punkt	Punkt. Summa	Auhind
			%	Punkt.	%	Punkt.	g	Punkt.			
1. Tairukis Sangaste I järelkülv	Alatskivi rgm. Tartumaal	saadet. võetud	97,31	4	99,0	14	32,57	5	10	33	I
"	"	saadet.	85,59	1	96,1	9	28,80	5	10	25	III ehk 0
2. " Jaanirukis	Särevere rgm. Järvamaal	võetud	89,11	1	97,8	11	18,50	3	8	23	"
"	"	võetud	90,78	1	98,1	12	18,07	3	8	24	"
3. Suinisa Rubiin II järelkülv	E. S. Ü. Jõgeva Seemnekasv. Tartum.	saadet.	96,95	3	94,0	7	30,77	4	7	21	"
"	"	võetud	97,26	4	95,3	8	31,27	4	7	23	"
"	"	saadet.	97,34	3	94,0	7	33,92	5	6	21	"
4. " Rubiin	Kuusiku rgm. Harjumaal	võetud	96,19	1	92,6	5	34,47	5	6	17	"
"	"	saadet.	94,80	1	98,0	12	28,10	3	9	25	"
5. " Nui(Extra Kolben)VIjärelk	E. S. Ü. Luunja Seemnekasv. Tartum.	võetud	98,87	7	96,3	9	28,60	3	9	28	III
"	"	saadet.	99,58	9	98,6	13	33,80	5	9	36	I
6. " Nui (Extra Kolben)	Kastre rgm. Tartum.	võetud	98,54	6	98,3	12	31,85	4	9	31	II ?
"	"	saadet.	99,53	9	98,5	13	42,40	3	8	33	II
7. Oder 2-tahul. Primus IV järelk.	E. S. Ü. Jõgeva Seemnekasv. Tartum.	võetud	99,28	8	99,0	14	40,35	1	8	31	II ?
"	"	saadet.	98,36	6	98,0	12	46,07	5	8	31	II
8. " " Primus IV järelk.	C. Rennenkampff Vao as. Virum.	võetud	96,27	1	98,3	12	42,25	3	8	24	0
"	"	saadet.	99,41	8	98,5	13	45,37	5	7	33	II
9. " " Kuld III järelk.	V. Harpe, Äntu as. Virumaal	võetud	99,15	7	96,8	9	44,82	5	7	28	0
"	"	saadet.	99,47	8	97,0	10	29,75	1	8	27	"
10. Kaer Vöit III järelkülv	E. S. Ü. Jõgeva Seemnekasv. Tartum	võetud	99,16	6	94,6	7	29,84	1	8	22	"
"	"	saadet.	99,46	8	99,0	14	24,85	2	8	32	-1)
11. " Echo	" Luunja	võetud	99,48	8	99,1	14	25,57	2	8	32	"
"	"	saadet.	99,40	7	96,0	9	26,7	5	8	29	"
12. " Eisanschnitti	Moisekatsi rgm. Virumaal	võetud	99,10	7	95,5	8	27,07	5	8	28	"

1) Auhindamiseks puudub tarvilik tagavara.

vilja-näituse seemnekasvatuse osakonda ja selle seemnevilja kotid võivad Eesti Sordiparanduse Seltsi poolt plombitud saada.

Saadud seemnetagavara külviväärtuse ja muude seemne omaduste hindamiseks saadab seemne omanik Eesti Sordiparanduse Seltsile tagavarale vastava keskmise proovi ja selle hindamise andmete järele määrab auhindajate komisjon parematele seemnepartiidele auhindu. Nagu alul juba tähendatud, tõendab iga seemneomanik ühes prooviga saadetud kaaslehel oma allkirjaga, et proov tagavarale vastab.

Meil on harjutud aga näitustele kõiki väljapanekuid ikka saatma seesugusena, mis paistab paremana kui kodujääv suur hulk, ka juhtub, et seemnevilja-näitustele saadetav seemneproov puhastatakse paremini kui kogu tagavara. Proovi hindamisest saadud andmed viivad auhindajad eksiteele ja pärast, kui sama proovile vastama pidavast tagavarast, mis näitusele müügile saadetud, kontrollproovid võetakse ja need analüüsitakse, siis selgub, et saadetud proovi ja näitusel võetud kontrollproovi analüüsi andmed ühte ei lähe. Igakord ja loodetavasti enamasti ei saa seemnekasvatajaid ka süüdistada, et proov tagavarale ei vasta, sest sel ajal, kui seemnevilja-näitusele proove nõutakse, on sagedasti kas kõik või osa seemnevilja peksmata. Pekstakse, kuivatatakse, puhastatakse ja sorditakse osa vilja ära — näituse jaoks. Töölised teevad juba sissejuurdunud kombe järele näituse jaoks natuke ikka parema proovi. Ja kui nad seda ei teekski, siis on pärastpoole raske järele jäänud vilja peksta, kuivatada, puhastada ja sortida täpsalt nii, et saadud seeme saadetud prooviga ühte läheks. Ka võib see ajavahe, mis saadetud proovi ja võetud kontrollproovi omaduste määramiste vahel, andmeid mõjutada, enamasti vist küll paremuse kui halvema poole, sest kevadepoole tõuseb idanevus kindlasti.

Toome siin seitsmenda seemnevilja-näituse nimekirjast ära kirja tabelist, kus kuuendale seemnevilja-näitusele saadetud seemneproovide hindamise andmed kõrvuti on näitusele müügile saadetud sama partiidest võetud kontrollproovide andmetega ja märgime juure auhindajate poolt vastavalt analüüsides andmetele kuuendal näitusel antud hindamise punktide kogusummad ning nende järele määratud auhinnad ja vastavate tabelite järele võetud proovide analüüsides andmetele hindamise punktid, nende punktide kogusummad (kusjuures värvi, lõhna ja ühtluse punktid on võetud samad kui saadetud proovil) ning arvesse võttes saadetud proovide hindamise kogupunkte ja nende järele antud auhindu, on lõpuks kõrvuti saadetud proovi järele antud auhindadega toodud umbkaudu auhinnad, mis näitusel võetud kontrollproovi kogupunktide järele oleks ehk määratud. (Vt. tabel nr. 1).

Nagu järgnevaist andmeist näeme on kaheteistkümnest proovist hindamise punktide kogusummad ühesuurused ainult ühel proovil, 1—4 punkti võrra lähevad punktide kogusummad lahku viiel proovil, 4—5 „ „ „ „ „ neljal proovil, ja 6—8 „ „ „ „ „ kahel proovil.

Tähendab, saadetud ja võetud proovel lähevad hindamise punktide kogusummad ühte ühel ainsal proovil. See on õnnelik kokkusattumine, sest

kahe ühest ja samast seemnepartiist võetud proovi analüüsides andmed lähevad harva täpsalt ühte, ikka on väikene vahe, kas üles või alla poole. Ja nende analüüsiandmete vahest oleneb ka hindamise punktide kogusumma õige tundlikult, sest puhtust vastava tabeli järele hinnates suurendab või vähendab alates 96% päale iga poole protsendi suurune puhtuse vahe ühe punkti võrra puhtuse hindamise numbrit ja idanevuse hindamisel 89%—97% iga ühe protsendi suurune vahe ja 97,5%—100% iga poole protsendine puhtuse vahe ühe punkti võrra puhtuse hindamise numbrit.

Seesugust õige tundlikku hindamise viisi arvesse võttes võiks ehk 1—3 punkti suurust vahet hindamise punktide kogusumma juures, olgu see enamuse või vähemuse poole, peaaegu lubatavaks lugeda, aga 4—5 punkti poolest saadetud proovi andmetest erinev võetud proov on juba kahtlust äratav ja mitte normaalseks ei saa küll pidada nähtust, kus hindamise punktide kogusummade vahed 6—8 punkti poolest lahku lähevad. Seesuguseid on kaks. Üks neist on hra C. Rennenkampffi Primus oder Vao asundusest, mis näitusele saadetud proovi hindamise järele saanud teise auhinna, aga võetud proovi andmete järele, kus hindamise punktide kogusumma 7 punkti võrra vähem, jääks ta arvatavasti auhinnata.

Pahem lugu on Alatskivi riigimõisa Sangaste rukki seemnega. Võetud proovil on punktide kogusumma 8 võrra vähem kui saadetud proovil ja saades viimase järele I auhinna, oleks võetud proovi hindamise andmete järele vaevalt kolmanda ehk koguni auhinnata jäänud.

Nagu näha nende kahe partii proovide puhtusest ja 1000-tera-kaalust, on saadetud proovi märksa paremini puhastatud ja kõvemini sorditud kui sama partii seemet, mis näitusele müügile saadetud.

Nimetatud partiide seemneostjate trööstiks võib siiski ütelda, et nad külviväärtuse poolest sellele vaatamata kaunis häa seemne said, sest halba seemet ei võeta näitusele vastugi. Nimetatud Primus-odra müügil saadetud tagavaral oli puhtus 96,27% ja idanevus 98,3%, Sangaste rukkil aga puhtus 95,59% ja idanevus — 96,1%. Kõik märksa kõrgemad kui meie seemnemüügi seaduse määrustes ette nähtud alammäärad puhtasordiliste teravilja-seemnete kohta.

Ja kuidas on lugu 1929. a märtsis peetud seemnevilja-näitusel müügil olevate seemne tagavaradega? — Teraviljadest on sääl võetud 13 kontroll-proovi, 8 proovi seemnekasvatuse ja 5 seemnekauba osakonnast. Toon ka siin nende tagavaradele „vastavate“ proovide analüüsides andmed, auhindamisel antud punktid ning auhinnad, esimesel saadetud ja teisel real võetud proovel.

Ega siingi lood paremad pole kui eelmiselt näituselt võetud proovega, olgugi, et siin rohkema kõikuvuse vabanduseks võiks tuua erakordselt halba kasvuaega (1928. aastal).

Nagu järgneval lk. toodud andmedest näha, on seemnekasvatuse osakonna võetud proovide hindamise punktide kogusummad erandita kõigil madalamad kui saadetud proovel. 1—3 punktini on vahe 4 proovil, 4 punkti — ühel proovil, 8 punkti — ühel ja ühel proovil isegi 11 punkti. Kuigi esimestele lei-

Tab. 2. Seitsemendalt seemnevilja-näituselt võetud kontrollproovide andmed.

Viljaliigi ja sordi nimetus	Väljapanija nimi ja elukoht	Proov	Puhtus		Idanevus		1000-tera-k		Värvi ühtl. lõhna punkt	Punkt. summa	Auhind
			%	Punkt	%	Punkt	g	Punkt			
1. Suinisu Rubiin	J. Ormisson, Vaivara, Virumaalt	saadet. võet.	99,13	7	91	4	31,15	4	7	22	I
2. 4-tah. oder Kehra III järelk.	V. Harpe, Äntu, Virumaalt	saadet. võet.	98,56	6	88	1	31,27	4	7	18	II
3. 2-tah. oder Kuld IV järelk.	V. Harpe, Äntu, Virumaalt	saadet. võet.	98,19	2	97	10	36,12	5	8	25	II
4. Kaer Kuldvihm I järelk.	V. Harpe, Äntu, Virumaalt	saadet. võet.	98,53	4	97	10	30,80	1	8	23	II ehk III
5. " " IV	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	98,93	7	90	3	37,95	4	8	22	III
6. " " I "	V. Harpe, Äntu, Virumaalt	saadet. võet.	99,29	8	82	1	37,75	4	8	21	III
7. " " I "	V. Harpe, Äntu, Virumaalt	saadet. võet.	98,79	7	94	7	29,87	3	9	26	I
8. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	93,89	1	90	3	29,00	2	9	15	0
9. " " I "	C. Rennenkampff, Vao as, Virumaal	saadet. võet.	98,67	7	87	1	32,87	5	10	23	II
10. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	97,47	4	87	1	38,87	4	10	19	III
11. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	99,17	8	96	9	28,12	3	6	26	II
12. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	99,03	7	95	8	29,50	3	6	24	II
13. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	99,21	8	94	7	26,00	1	6	22	II
14. " " I "	Kehra riigim, Harjumaal.	saadet. võet.	97,00	3	91	4	25,02	1	6	14	0
15. " " I "	Kehra riigim, Harjumaal.	saadet. võet.	99,40	8	95	8	37,62	5	10	31	I
16. " " I "	Kehra riigim, Harjumaal.	saadet. võet.	99,16	7	94	7	33,40	5	10	29	I
17. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	90,16	3	88		33,22				
18. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	91,22	4	87		32,80				
19. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	99,00	9	94		33,70				
20. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	98,79	9	94		32,90				
21. " " I "	E. S. Ü. Jõgeva seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	98,65	9	93		32,00				
22. " " I "	E. S. Ü. Jõgeva seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	98,61	9	96		33,45				
23. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	98,95	9	94		35,52				
24. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	98,12	9	93		34,27				
25. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	99,23	9	94		35,27				
26. " " I "	E. S. Ü. Luunja seemnekasv, Tartum.	saadet. võet.	98,66	9	91		29,35				

duks ehk kuidagi veel vabandust ja nende saadud auhind ainult ühe astme võrra madalam tuleks, on kahe viimase prooviga lugu paha, mõtelge — 8 ja 11 punkti! Ja need on: Eesti Seemnevilja Ühisuse Luunja seemnekasvanduse Võit-kaer, kus punktide kogusumma langenud 22 päält 14 pääle ja saadud teise auhinna asemele oleks ilma jäänud, ja teine — V. Harpe Kuldvihm-kaer Äntust, millel punktide kogusumma 26 päält langenud 15 pääle ja saades I auhinna, nüüd päris ilma oleks jäänud. Külviväärtus on saadetud Võidu proovil — 93,26%, võetud proovil — 88,27%, Kuldvihmal vastavalt 92,86% ja 84,50%. Kuigi nende seemnete külviväärtus pole madalam kui lubatud alammäärad, aga kõikuvus on igatahes lubamata. Seemnekauba-osakonna proovel, mis kõik E. S. Ü. seemnekasvanduste omad, on pääle ühe kõikuvus vähem ja osalt ka paremuse poole, nii Jõgeva seemnekasvanduse 4-tah. odral on idanevuse-% ja 1000-tera-kaal võetud proovil märksa paremad, aga sel ühel, nimelt Luunja dr. Eisenschmidt'i lipukaeral on võetud proovi 1000-tera-kaal peaaegu 6 grammi madalam kui saadetud proovil; 35,27 grammilt on see langenud 29,35 grammini. Et puhtuse-% natuke ja idanevus sel proovil ka 3% võrra madalam, siis on kindel, et saadetud proov on üleliia sorditud, sest 35,27 g kõrgune 1000-tera-kaal pole dr. Eisenschmidt'i kaera kohta enam normaalne (liiga kõrge).

Väga piinlik lugu juhtus veel seitsmendal seemnevilja-näitusel hra Harpe Kuldodra seemnega Äntu asundusest. Näituse toimkonnale saadetud proovil oli idanevus 90%, näitusele müügi jaoks saadetud tagavarast võetud proovil — 82% ja seemneostjate põllumeeste ning äride poolt võetud kolmel kontrollproovil kõigest 71–73%, mõned kaebavad, et veelgi vähem.

Kui näituse korraldaja — Eesti Sordiparanduse Selts seesugusest juhtumisest teada sai, saatis ta kõigile selle Kuldodra-seemne ostjatele ringkirjaliselt veel enne külvi hoiatuse, et tuleb tihedamalt külida ja andis lubaduse, et kahju, mis ostjale madalama külviväärtusega seemnesaamise läbi tulnud, tasutakse. Viimane lubadus täideti ka hra Harpe arvel.

Kuidas nii suur idanevuse protsendi langus sündida võis viljal, mille kasvu ma põllul paaril aastal kohapääl (nagu Vana-Antslas ja Luunjas) kadadusega olen vaadanud, jääb arusaamatuks. Võiks ehk katsuda seletada 1928. a. ebanormaalsete kasvutingimustega.

Ja siis viimaks kotid, milles meie parem seemnevilja müügile tuleb. Nagu viimasel näitusel võis näha, on osa neid need kõige viimased, mis kuhugi mujale ei kõlba. Vähemagi liigutuse juures rebenevad nad katki, seeme jookseb välja, — hoiatada siis veel sordipuhas. Tuleks nõuda, et kotid, milles seeme müügile läheb, oleksid parem täitsa uued, kui see aga kalliduse pärast teostamata, siis täitsa kõvad ja terved viljakotid, aga mitte seesugused „kirmist“, nagu seitsmendal näitusel näha võis.

Kas tohivad niisugused juhtumised, nagu siin toodud, meie seemnevilja-näitustel veel korduda? — Kas selleks Eesti Sordiparanduse Selts paneb oma ametnikke ja väljastpoolt kutsutud asjatundjaid suvel kibedal tööajal tunnustamise ringreisil aega kulutama, kas ainult selleks see suur kulu, mis Selts seemnevilja-näituse korraldamisel kannab ja mille katteks ta toetust küll

põllutöö-, majandus- ja teedeministeeriumilt, omavalitsustelt, ühistegelistelt ja ärilistelt ettevõtetelt saab, kas see vaev ja kulu kõik ainult selleks, et auhindamise-komisjon mõne saadetud proovi omanikule auhinna määrab, mille väärt pole sellele proovile vastav seemnetagavara. See tagavara on just tähtis, ta peaks niihästi külvi- kui ka sordiväärtuse poolest olema kõrgeväärtuseline ja võistlusvõimeline, aga mitte see „peotäie“-suurus, eriti näituse jaoks sorditud proov.

Et seesugused väärnähtused seemnevilja-näitustel ei korduks, on tarvilik, et seemnekasvatajad, kes soovivad näitusel väljapanekuga esineda, peaksid selle vilja, millega esineda kavatakse, näitusele proovi saatmise ajaks ära peksma, kuivatama, puhastama ja sortima, et oleks võimalik võtta keskmist proovi, ja kui ülesandmise aeg selleks liiga varane, siis peaks näituse korraldaja seda pikendama ja korraga teatama täpsa termini, mida ei pikendata, sest paljud viivitavad, lootes ikka termini edasilükkamise pääle, nagu senini sündinud. Ka peaks näituse toimkond proovivõtmist juba enne näitust uute proovide võtmisega kohapääl kontrollima ehk püüdma asja nii korraldada, et kõik proovid näituse korraldaja usaldusmeeste poolt võetaks — kuigi see kulukas. Hää tahtmise juures saaks ehk ka sellest kulust üle ja näitus täidaks oma ülesannet — kõigel kulul ja vaeval oleks mõte.

Olen oma 1929. aastal tähelepandud väärsammude ja -nähtuste ettetoomisega lõpul. Sama võiks tähele panna ka meie teiste viljade seemnekasvatuse juures. Need toodud vääratused ei sunni mind sugugi musta prilli läbi asja pääle vaatama. Neist on ju suurem osa nii kergesti kõrvaldatavad ja ma loodan, et nende ettetoomisega, ilma et kellegi pääle eriti näpuga tahaksin näidata, need väärsammud meie kiirelt arenenud seemnekasvatuses kaovad ja see igatpidi väärtuslikke edusamme teeb.

A

11853

23.